

پابه‌ندییه داراییه‌کان و ریڭکه‌وتنی هه‌ولێر و به‌غدا بو هه‌نارده‌کردنه‌وه‌ی نه‌وت

02-04-2023

نووسه‌ره‌کان

مه‌حموود بابان

کورتیه: گفتوگۆکانی نیوان هه‌ولێر و به‌غدا جگه له ده‌ستپێکردنه‌وه‌ی هه‌نارده‌کردنه‌وه‌ی نه‌وت له ریڭکه‌ی به‌نده‌ری جه‌یهانه‌وه‌ پرسی دیکه‌ی وه‌کو قه‌رز و پابه‌ندی دارایی هه‌ریمی کوردستان به‌رامبه‌ر به‌ کۆمپانیا نه‌وتیه‌کان، پرسی پێشفرۆشی نه‌وت به‌ کپاره‌کان و به‌شداری یاخود هه‌بوونی نوێنه‌ری لایه‌نه‌کان له دامه‌زراوه‌کانی حکومه‌تی عێراق و هه‌ریمی کوردستان په‌یوه‌ست به‌ نه‌وت و سامانه‌ سرووشتییه‌کانی هیناوه‌ته‌ ئاراوه‌.

گفتوگۆكانى نيوان ههولير و بهغداد جگه له دهستپيكردهوهى ههئاردهكردنهوهى نهوت له ريگهى بهندهرى جههانهوه پرسى ديكهى وهك قهرز و پابهندي دارايى ههريمى كوردستان بهرامبهر به كۆمپانيا نهوتيهكان، پرسى پيشفرۆشى نهوت به كپارهكان و بهشداريى ياخود ههبوونى نوپنهرى لايهنهكان له دامهزراوهكانى حكومهتى عيراق و ههريمى كوردستان پهيوهست به نهوت و سامانه سرووشتيهكانى هيناوهته ئاراه.

ههروهها، پرسى ديكهى گرتنگ پابهنده داراييهكان ياخود شايسته و پشكى ههريمى كوردستانه له بودجهى گشتى عيراقى فيدرال، كه له دواى رووخانى رژيمى پيشوووه به شه بودجهى بۆ دياريكراوه و له سالى 2004وه ته مويلى ههريمى كوردستان كراوه، به لام له سالى 2014وه تاوهكو ئهم ساته براهه ياخود گۆرانكارى گهوره به سهر برى ئه و پارهيه كراوه كه بۆ ههريمى كوردستان هاتوو، بۆ نموونه سالانى 2016 و 2017 ههچ بره پارهيهك ته مويينه كراوه و له سالانى دواتريشدا برى ئه و پارهيه ته مويينه كراوه كه له بودجهدا بۆ ههريمى كوردستان دياريكراوه.

ئىستا، كۆبوونهوهكان به ره و چاره سهر كردن ياخود دۆزينه وهى ميكانيزميك بۆ گهيشتنه ريگهوتن له سهر ئهم پرسانه دهكرت، به شيوهيهك به پنى زانياريهكان، بهغداد داواى مامهلكردن له قوناخى دواى بپارهكهى دادگا CCاى دهكات، گوتهبيژى نهوتى عيراق ئه وهشى پشتراستكردوووه ته وه كه وا ههولير و ئه نهره بپارهكهى دادگاى CCاىان په سهند كردوو، كه سۆمۆ ته نيا دامهزراوهى فهرمى بۆ ههئارده كردن بيت.

ههروهها، ئه وهى جيگهى سهرنج به غدا داوايكردوو كه پرسى قهرزى كۆمپانياكان و شايسته داراييهكانى ههريمى كوردستان، شيوهيهك به ريوه بردنى پيشه سازى نهوت و گازى ههريمى كوردستان بگهويته پاش ريگهوتنى دووباره دهستكردنه وه به ههئارده كردنه وهى نهوت، ههريوهيش چاهه روانده كرت **شاندىكى عيراق براهه ئه نهره بۆ ريگهوتن** له سهر دهستپيكرده وهى ههئارده كردنه وهى نهوت.

ليزه ههله وهسته له سهر شايسته داراييهكانى ههريمى كوردستان، به پنى بودجهى فيدرالى له 2004وه بۆ 2022، قهرز ياخود پابهنده داراييهكانى حكومهتى كوردستان بهرامبهر به كۆمپانيا نهوتيهكان دهكهين.

شايسته داراييهكانى بهغداد بهرامبهر به ههريمى كوردستان

به پنى داتا فهرميهكان له وهزارهتى دارايى عيراق و پرۆژه ياساى بودجهى سالانهى عيراق له سالى 2004وه كۆى گشتى بودجهى ههريمى كوردستان 199 تربيون و 818 مليار دينار بووه، كه ئهم پشكهى ههريمى كوردستان تاوهكو سالى 2014 وهكو خۆى هاتوووه [1]، به لام له 2014وه كيشهى بۆ درووست بووه. له كاتيكدا له ماوهى سالانى رابردودا له 2020 و 2022دا حكومهتى عيراق پرۆژه ياساى بودجهى نه بووه و كارى به پرۆژه ياساى بودجهى سالانى پيش خۆى كردوو و يهك له سهر دوانزهى بودجهى خهركردوو.

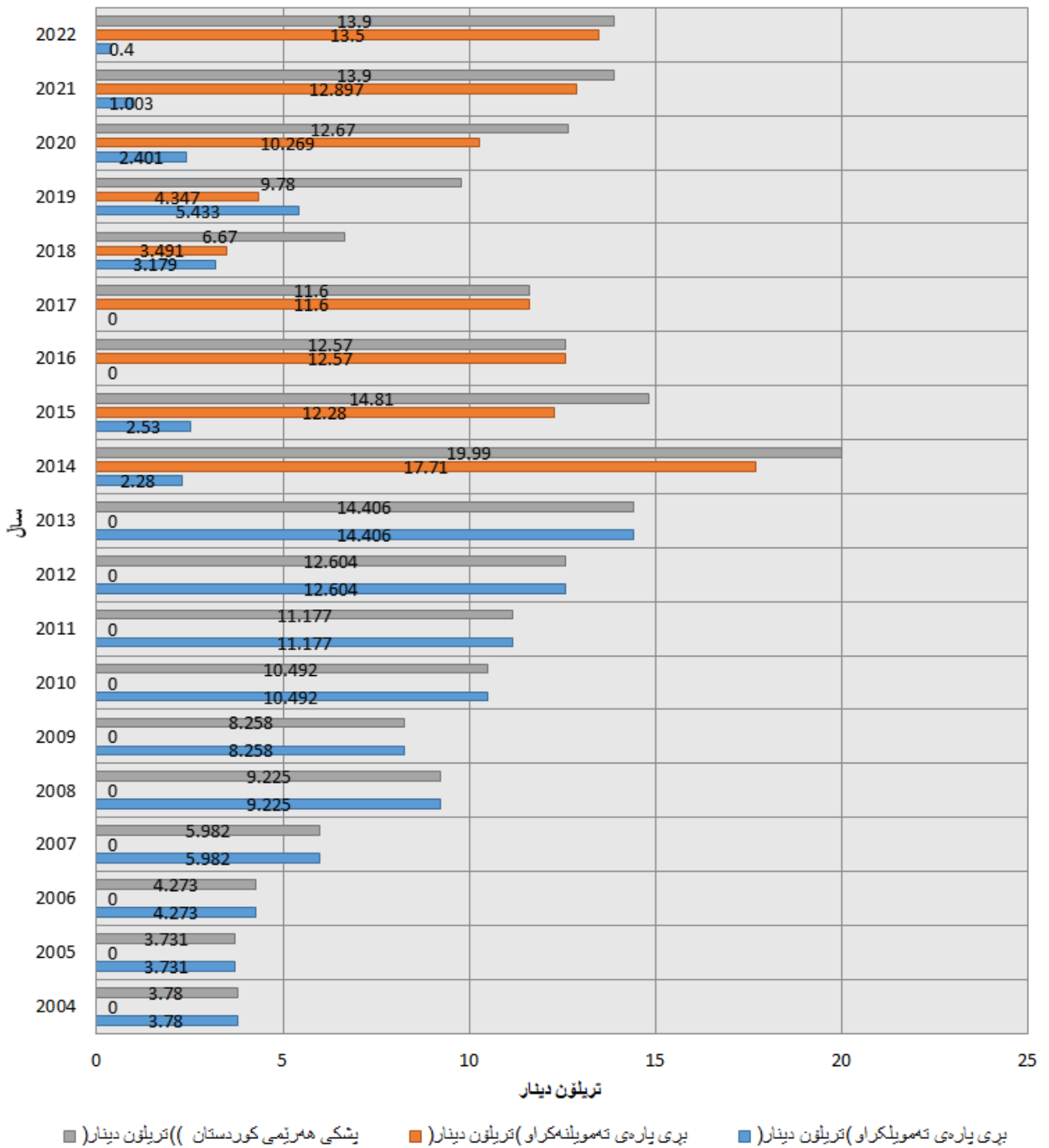
له كۆى ئه و بره پارهيهى وهكو پشكى ههريمى كوردستان له بودجهدا دياريكراوه ته نيا 101 تربيون و 154 مليار دينار ته مويلكراوه، واته 98 تربيون و 664 مليار دينار ته مويينه كراوه و نهئيردراوه بۆ ههريمى كوردستان، وهكو له گرافيكى بهكه مدا بۆ سالانى 2004 بۆ 2022 هاتوو.

له راستيدا پرسهكانى برينى به شه بودجهى ههريمى كوردستان له سالانى 2014 به دواوه ته نيا به هۆى پرۆسهى پيشه سازى نهوت و گازى ههريمى كوردستان نه بووه، چونكه ههريمى كوردستان به پنى ميژوو گريبهسته نهوتيهكان و گازيش له سالى 2002وه كه به كه م گريبهسته نهوتى كراوه و له سالانى 2006وه بۆ 2011 گريبهسته زۆربهى بلۆكه نهوتيهكانى واژوو كردوه و گريبهستى دانه گاز و كرپست پنزۆليوم له سالى 2007دا واژوو كرا. ئاليزه وه دهردهكهويت پرسى ناردنى پشكى ههريمى كوردستان له پرۆژه بودجهى عيراق پهيوهست نه كراوه به وه به ره هينان له نهوت و گازدا له ههريمى كوردستان به لكو پهيوهسته به ههبوونى هيز و دهسهلات له بهغدا، چونكه ده بوايه سالانى واژوو كردنى گريبهستهكان و دهستكردن به گهراڻ و به ره مهينانى نهوتيش له ماوهى نيوان 2007 بۆ 2013 كيشهى بۆ پشكى ههريمى كوردستان دروستبكردايه، به لام نه كراوه، ههريه نده كۆى گشتى پشكى ههريمى كوردستان وهك ئه و ريژه بهى له پرۆژه ياساكاندا هاتوو، نه هاتوو.

ئىستا، جياوازيهكان قولتر بوونه ته وه و بهغدا به هۆى بپارهكهى دادگاى CCاوه نهوتى ههريمى كوردستانى راگرتوو، ئهم پرسهى بۆ دواى ريگهوتن له سهر شيوهيهكانى ئيداره دانى پرۆسهى نهوت و گاز، كار كردنى كۆمپانيا نهوتى و گازيهكان له ههريمى كوردستان و

هه‌ناردە‌کردنە‌وه‌ی نە‌وت لە بە‌ندە‌ری جە‌یه‌انە‌وه‌ دو‌ادە‌خات، لە‌کاتی‌کدا نە‌مه‌ پرسی‌کی سەرە‌کییە و گەرە‌نتی یە‌کل‌کردنە‌وه‌ی نە‌م پرسی‌انە چیه‌، نە‌گەر ئیستا لە‌ گف‌نو‌گۆ‌کان لە‌بارە‌ی پشکی هەریمی کوردستانە‌وه‌ نە‌گە‌نە‌ رێ‌ککە‌وتن؟

گرافیک 1: پارە‌ی تە‌موی‌لکراو، پارە‌ی تە‌موی‌لنە‌کراو و پشکی هەریمی کوردستان لە‌ بودجە‌ی عێراق 2004 بۆ 2022

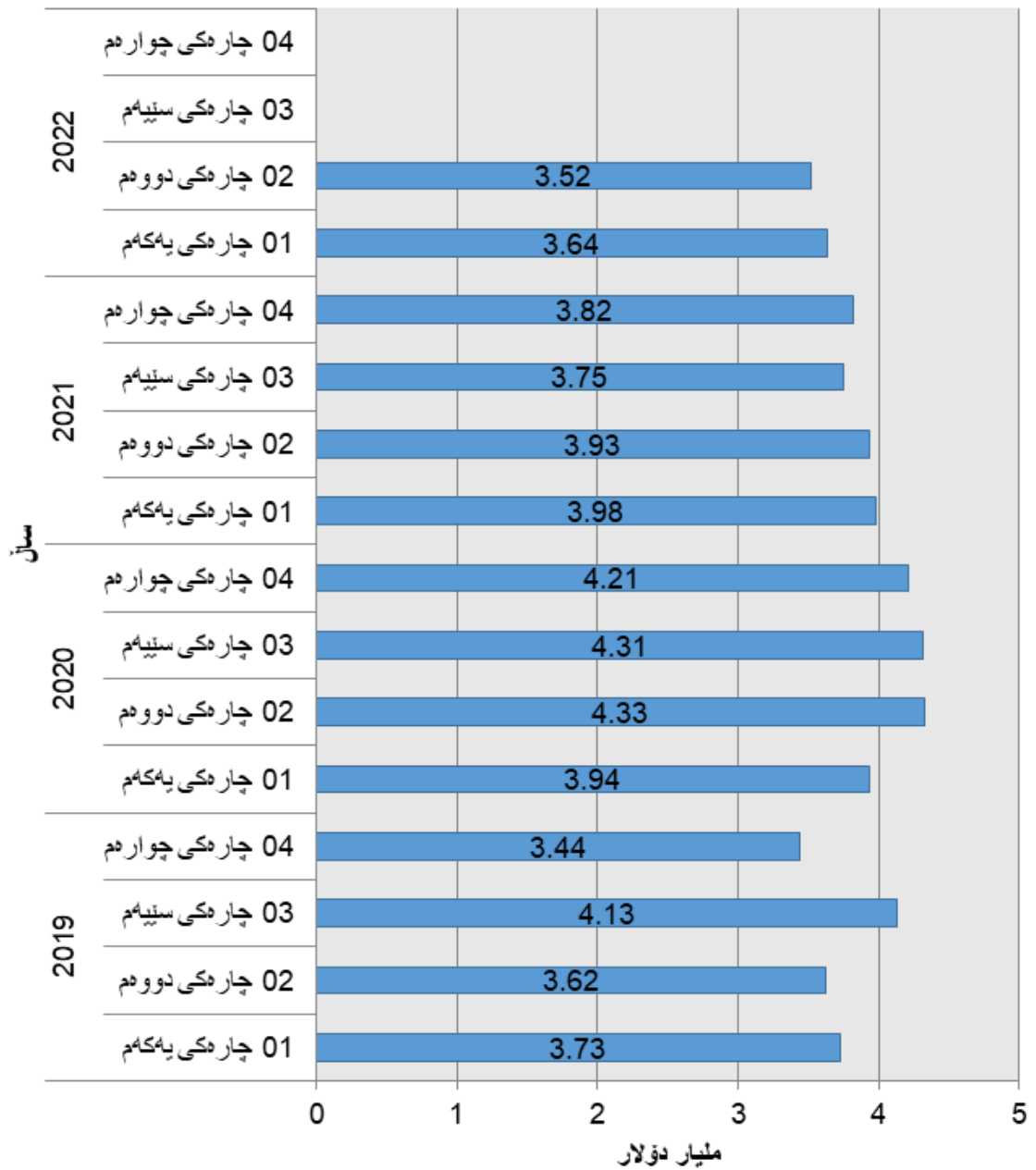
پابەندە داراییەکانی ھەریمی کوردستان بەرامبەر کۆمپانیا نەوتییەکان

پرسیکی گرنگ و جیاوازی ھەولێر و بەغداد لە دانوستاندنەکان بۆ گەیشتنە ریکەوتن بریتیە لە قەرزى کۆمپانیا نەوتییەکان و پێشفرۆشی نەوت لە لایەن ھەریمی کوردستان، کە بپەگەى تاوہکو چارەکی دووہمی 2022 گەیشتبووہ 3.52 ملیار دۆلار، وەکو لە گرافیکی دووہمدا ھاتووہ.

لەکاتیگدا، بەپێی راپۆرتەکانی دیلۆیت بۆ سالی 2022، حکومەتی ھەریمی کوردستان لەنیو ئەو پارەیی بە کۆمپانیا نەوتییەکانی داوہ، لە چارەکی یەکەمدا 206.104 ملیۆن دۆلار، لە چارەکی دووہمدا 422.46 ملیۆن دۆلار، لە چارەکی سێیەمدا 194.22 ملیۆن دۆلار و 167.47 ملیۆن دۆلار بوو، واتە سەروو 990 ملیۆن دۆلاری وەک قەرزى سالانی رابردوو بە کۆمپانیا نەوتییەکان داوہتەوہ. بەلام، لە رۆژی 30-3-2023 ئازانسى رۆیتەرز بڵاویکردەوہ کەوا کۆی گشتى قەرزەکان گەشتووہتە [6 ملیار دۆلار](#)، کە 1.55 ملیار دۆلارە ھى ھەردوو کۆمپانیای بازرگانی نەوتى فیتۆل و پیتراکە.

ئێستا، بەپێی راپۆرتەکانی دیلۆیت و بڵاوکراوہ فەرمییەکان بێت لە 2023 دا قەرزى کۆمپانیا نەوتییەکان کە کار لە کێلگە نەوتییەکان دەکەن، لەسەر حکومەتی ھەریمی کوردستان کەمیکردووہ، بەلام بپى ئەو پارەیی لە چارەکی سێیەمی 2022 بۆ چارەکی یەکەمی 2023 وەرگراوہ بڵاونەکراوہتەوہ، ھەربۆیەش لە راپۆرتەکی رۆیتەرزدا ئاماژە بەنیوی دوو کۆمپانیا دەکات کە کۆمپانیا و بازرگانی کپینی نەوتن.

گرافیک 2: قەرزى کۆمپانیا نەوتییەکان لە ھەریمی کوردستان

سەرچاوه: راپۆرتەکانی دیلۆت، مئس

کۆتایی

لە پرسی پەيوەست بە رێککەوتنی هەولێر و بەغدا لەبارەى هەناردەکردنەوهى نەوتى هەرێمى کوردستان و نەوتى کەرکوک لەرێگەى بۆرى هەرێمى کوردستان و عێراق بۆ بەندەرەکانى جەيهان و بارکردنى نەوت بۆ کۆپارەکان پێشکەوتن هەبە و چاوه‌روانده‌کریت رێککەوتن بکریت.

لەپراستیدا، قەرزى کۆمپانیا نەوتییه‌کان که له هەرێمى کوردستان کار دەکەن و برى ئەو نەوتەشى که پێشفرۆشکراوه و پارەکەى وه‌رگیراوه که‌متره و بگره يەک لەسەر پازدەى ئەو بره‌ ناڤیت، که دەبوو حکومەتى عێراق وه‌ک شایستەى دارایی له 2014وه بۆ هەرێمى کوردستانى بنێریت، هەربۆیەش چاوه‌روانده‌کریت رێککەوتن لەسەر هەناردەکردنەوهى نەوت هەبیت، بەلام ئەم پرسانه دووبارە بچنەوه سەر میزى گفتوگۆ و بالانسى هیژ یه‌کلایان بکاته‌وه.

[گوتەبۇزى ۋەزىرەتى نەۋى عىراق](#) ئامازە بەۋە كىردۈۋە كەۋا ئامانجى عىراق پىرسى قەرەبۇۋى كىردىنەۋە ياخۇد ۋەرگىرنەۋە پاره نەبۇۋە لە توركىيا، ئەۋەندە پىرسى كۆنترۇل كىردى نەۋتى ھەرىمى كوردىستان بۇۋە. لە كۆتايىدا، نىۋەپۇكى دەستپىكىردنەۋە دۇوبارە ھەناردە كىردنەۋە نەۋت ھەرچۇنىك بىت، لىكەۋتە گەۋرە لەسەر ھەرىمى كوردىستان دەبىت، لەسەروۋى ھەموۋىانەۋە شىۋازى كار كىردى كۆمپانىكانى نەۋتى و گاز لە ھەرىمى كوردىستان.

---

[1] پىشكى ھەرىمى كوردىستان لە بودجە عىراق، ھەمىشە ئەۋ 17% ياخۇد 12.7% نەبۇۋە كە دىارىكراۋە، بەلكۇ بەھۇ پاره سەروەرى (ھاكىمىە) كەمبۇۋەتەۋە بۇ رىژە 5%، واتە لەسالانى 2004ۋە تاۋەكۇ ئەمپۇ پىشكى گىشتى ھەرىمى كوردىستان لە بودجە عىراق ۋەك نەھاتۇۋە.